

BÜYÜK FETİH VE EYÜP SULTAN

D. MEHMET DOĞAN

*Yazar, TYB Şeref Başkanı
TRT, Kültür Bakanlığı gibi kuruluşlarda görev yaptı. Özel yayıncılıkla uğraştı. Dil,
kültür ve yakın tarihle ilgili kitapları var. Türkiye Yazarlar Birliğinin kurucularından. Uzun
süre bu birliğin başkanlığını yaptı. TBMM tarafından RTÜK üyeliğine seçildi.*

İstanbul'un fethinin elbette siyasi, iktisadî ve askerî açılardan çok makul, mantıklı, kabul edilebilir açıklamaları vardır. Bunların gerçekliğinden veya sonuca etkisinden hiçbir şekilde şüphe edilemez. Muazzam Osmanlı gücünün, Genç Sultan Mehmed'in azim ve kararlılığı ile birlikte kudret ve dirayetinin bu işteki rolü de elbette bilinmez değildir. Şimdiki kavrayışımıza göre, yüksek öğretim çağında, yirmi küsur yaşında bir genç olan Sultan Mehmed, savaş için yapılan büyük hazırlıklar, Osmanlı'nın o zamanki teknolojik seviyesini ortaya koyan büyük toplar. Kuvvetli bir donanma ve nihayet yüz veya yüz elli bin asker... Fetih bütün bunlarla beraber, fakat bunların ötesinde bir gerçekliğe işaret ediyor.

FETİH SIRRI

Bu gerçeklik, şimdi bulunduğumuz topraklarda (Eyüp) gömülü bir sır, "fetih sırrı"dır. Fetih buradan, Eyüp'ten başladı. *İstanbul'u yaşayanlar, ölümler adına, yer üstündekiler yer altındakilerin işaretleri üzerine fethettiler...*

İstanbul'un fethi ile ilgili en sıradan metinleri okuyanların bile dikkatleri bir noktada duraksar. Hele Selçuklu ve Osmanlı tarihini bilenler, hiçbir büyük zaferin birden fazla ismin sevk ve idaresine bağlanmadığını görürler. İsimsiz kahramanlar çoktur ama, her zaferin sahibi tek isimdir. İstanbul'un fethi bu bakımdan gerçek bir istisna teşkil etmektedir. Elbette, bütün kaynaklar, İstanbul'un fatihi olan genç Sultan Mehmed'den bahseder. Fakat diğer fetihlerin ve zaferlerin aksine, hepsi istisnasız

Eyüpsultan Camii minaresinden Akarçesme Senti'ne bakış, 1989 Metin Türkmenoğlu arşivinden

başka bir isimden daha söz ederler. Bu isim, ne bir yüksek idareci ne de bir kumandandır. Hatta tamamen bu alanların dışında bir yoldan gelmektedir. "Şemseddin Mehmed" yani "**Akşemseddin**" adı İstanbul'un fethi hadisesinde Sultan Mehmed'le, Fatih'le birlikte anılan bir şahsiyet olarak yegâneliğini korumaktadır.

MANEVİ FATİH / FETİH

Tarihlerin, tarihçilerin "**manevi fatih**" sıfatında veya kavramında ısrarları bir taraftan İstanbul'un fethinin açıklanmasını kolaylaştırmakta, diğer taraftan zorlaştırmaktadır. Elbette, "manevi fatih" olmadan anlatılabilecek bir fetih, çok daha kolay anlaşılabilir, kabul edilebilirdir. Osmanlıların daha önce Bursa'yı, İznik'i, Edirne'yi, Sofya'yı, Filibe'yi, Varna'yı vs. fethetmeleri ile İstanbul'u fethetmeleri arasındaki fark nedir? İstanbul'da neden bir de "manevi fatih"ten söz edilmektedir? "Manevi fatih" ne demektir, böyle bir savaşta rolü nedir? Doğu Roma'nın taht şehri sırf maddî güçle alınmaz mıydı / alınmamış mıydı?

BİLİM VE EFSANE

Bilim ve akıl ölçüleri elbette yüksek değere ve prestije sahiptir. Bununla birlikte, insanlık tarihinde menkıbenin, efsanenin, esatirin/mitolojinin, hatta "hurafe"nin tuttuğu yerin akılla ve bilimle açıklanmayı gerektirecek ağırlıkta olduğu da açık değil midir? Menkıbelerin, efsanelerin bir takım "mütekasif hakikatler" sakladığını, bazen hurafe gibi görünen şeylerin hakikatın altını kuvvetle çizdiğini görmezden gelebilir miyiz? Anadolu'nun fethi, müslümanlaşması, türkleşmesi tarihi bir çok ayrıntılarla anlatılmaktadır. Bu anlatılanların nasıl bir etki uyandırdığını bilemiyoruz. Aşağıda sunacağımız metin, Anadolu'nun fethi ile ilgili tarihle mutabakatını araştırmaya gerek duymadığım "mütekasif" gerçeklere atıfta bulunmaktadır ve yüzyıllar boyunca kuvvetli bir tesir uyandırdığından da şüphe yoktur.^{1*}

"Raviler şöyle rivayet ederler ki: Bir gün ol cihan fahri, Muhammed Mustafa Sallallahu aleyhi vesellem, sabah namazını kılıp oturmuştu ve eshab-ı güzün karşısında cem olup oturmuşlardı.

Resul hazretinin mübarek hatırı şerifleri melûl idi şol sebepten ki üç gün olmuşdu kim Cebrail-i emin hazreti Rabbilalemin'den vahiy getirmemişti pes Resul hazreti mübarek yüzün varanlardan yana tutup etti: Ya eshplarım dilerim ki içinizden biriniz bir latif hikaye yahut bir sergüzeşt söyleyiniz, biraz meşgul olalım inşallah karındaşım Cebrail aleyüsselam gele vahiy getüre dedi. Eshab ortasından bir yiğit, uzun boylu adı Abdülvehab yerinden kalktı Resulullah önünde dua kıldı ve etti:

Ya Resulullah çok sefer ettim ve çok iklimler temaşa kıldım ama gördüğüm yerler içinde Rum'dan iyi bir yer görmedim ve şehirleri birbirine yakın ve suları firavan çeşmeleri ve havası güzel ve nimetleri bol, garip dost ama kâfirlerdir inşallah teala ol vilayeti Hakteala müslümanlara ruzi kıla, şol kadar vasıf eyledi. Resul hazretinin mübarek hatırı Rum'a meyl eyledi ol saat Cebrail-i emin, Hazreti Rabbilaleminden haber getürdü etti: Ya Resulullah Hak Celle ve Âla hazretleri sana selam eyledi ve dahi şöyle buyurdu kim çün benim Habibim Ahmed ve Resulum Muhammed aleyhisselamın mübarek hatırı Ruma meyl eyledi ben dahi ol vilayeti ümmetine ruzi kılam bundan iki yüz yıldan sonra bir yiğit çıka uzun boylu güzel yüzlü buğday benizli Malatya şehrinde çıka adı Cafer ola, pehlivanlıkta Hamza beraber ola, heybette Ali heybetli ola, dört kitabı yad kıla ve senin neslinden ola ol Cafer ol vilayeti küşade kıla mescidler ve medreseler yapa, dahi İstanbul'un kapısun ol aç, keşişlerin ciğerlerin kebab eyleye, Resulumun mübarek hatırı asude ola dedi yine uruç eyledi.

Resulullah aleyhisselam bu haberi işitti şad oldu mübarek yüzü açıldı başını yukarı kaldırdı eshaba buyurdu: Al-

*20 yüzyıl Türk Edebiyatının en büyük isimlerinden Yahya Kemal Beyatlı, çocukluğunda Battal Gazi'nin halk tarafından ilgiye okunduğunu, kendisinin de ilgiye dinlediğini belirttiikten sonra bu gazavatnameyi İlk meraklandığı roman olarak nitelirmektedir. (Yahya Kemal: Çocukluğum, gençliğim ve edebî hatıralarım, İstanbul 1973)

1950'li yıllarda Eyüpsultan'da
bir kış günü
İstanbul Bülteni, yıl 3 sayı 54.

lahüteala hazretleri Rum vilayetini bana ve benim ümmetime bağışladı, dedi.

Eshab bu sözden azim şad olup sevindiler, Abdülvehhab yerinden dura geldi etti: Ya Resulullah eshabdan o zamane kimse erişemi ol yiğidin yüzünü göre mi? dedi.

Yine Cebrail emin geldi etti: Ya Muhammed Hakteala şöyle buyurdu ki ol kişi sual eyledi ol zamane ol kalacaktır ol yiğidin yüzünü görecektir benim Habibim Abdülvahab'ın başını sığasın mübarek ağzı yarın anın ağzına bıraksın bu günü ve bu saati tarih edip ana ısmarlasın kaçan ki ol vakit irişe Resulümün mektubunu ana vire dedi yine uruç eyledi.

Hazreti Resul buyurdu ol gün tarih yazdılar Abdülvehaba ısmarladılar, Hazreti Resul başını sığadı mübarek ağzını yarın ağzına kodu ve dahi çok nasihatler eyledi. Buyurdu kim çün Cafer'e erişesin benim selamımı ona götürsin dedi." (**Gazavat, Seyyid Battal Gazi Cengi**, Sahibi ve naşiri Türk Neşriyat Yurdu Şark ve Maarif Kütüphaneleri, 1932).

Kısaca "Battalname" olarak adlandırılan bu "gazavatname" metni, Anadolu halkının yüzyıllarca bıkmadan okuduğu, nesilden nesile aktardığı kendine göre bir "kod" meydana getirmiş etkili

bir "kültür" unsurudur. Sözlü yaygınlığı yanında, bol miktarda elyazması nüshaları vardır. Basılı kitap döneminde de çok sayıda baskısı yapılmış, eski harfli baskılar yanında, latin harflerinin kabulünden hemen sonra, prestijinden ve sürmekte olan talepten ötürü yeni harflerle de basılmış. Elimizdeki latin harfli nüsha, muhtemelen daha sonra da değiştirilmeden (veya değiştirilerek) defalarca basılmıştır. Halk kültürünün bu klasik metnin dil ve ifade özelliklerine bilhassa dikkat etmek gerekiyor. Bu kitap yayınlandığında (1932) Türkiye'de böyle bir dille konuşan veya yazan hiç kimse yoktu. Bu türkçenin arkaik bir türkçe olduğundan şüphe yok. Muhtemelen, yazıya geçirildiği 15. yüzyıldan da önceye ait dil unsurları ihtiva ediyor. Neden bu kadar yüzyıl geçtiği hâlde bu metin bir değişime uğramadan var olmaya devam etmiştir? bu değişmezlik dahi metne olan halk alâkasının bir kıtasıdır. Çünkü metin gördüğü itibar yüzünden neredeyse dokunulmaz hale gelmiştir. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin yüzyıllar önceye ait dil hususiyetlerini taşımaya devam etmesini hatırlayalım. Böyle metinlerde yapılan her değişiklik, değişmeyen asıl metin olduğu yönüne bir sonuç uyandırıyor olabilir.

Türkçenin en önemli metinleri arasında yer alan Dedem Korkut Kitabı'nın başlangıcı ile yukarıda zikrettiğimiz metin aynı soydandır. Bu başlangıç dedem Korkud'un kimliğini açıklamaktadır:

"Hazret-i Resul aleyhisselam zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata derler bir er koptu. Oğuz'un tamam bilicisiydi. Ne der olurdu. Oğuz'un içinde tamam velayeti zâhir olmuştu. Ne derse olurdu. Gayıptan türlü haber söylerdi. Hak Teala onun gönlüne ilham ederdi."

Fuat Köprülü, Dede Korkut'la ilgili kimlik bilgilerini diğer rivayetlerle şöyle tamamlıyor: Dede Korkud "İslam dinini anlamak maksadıyla Türkistan'dan Ceziretü'l-Arab'a gelmiş ve Hz. Ebubekir ile görüşerek İslamiyeti kabul etmiştir. (aşağıda zikredilecek eser, sf. 19).

Dedem Korkut'un kimlik bilgisinden daha açık kimlik bilgileri, menkıbe literatüründe Ahmed Yesevi için söz konusudur.

"Hz. Muhammed 63 yaşında iken öleceği zaman sahabelerini çağırdı ve 'ben ölüyorum. Kim İslamın emanetini alacak ve benim tebliğimi devam ettirecek' diye sordu. Kalabalıktan otuz üç ayrı dinle tanıştığı halde sadece İslamı kabul etmiş olan 300 yaşındaki Arslan Bab'ın kararlı sesi geldi. Arslan Bab'ın rızasını alan Hz. Muhammed, Allah'ın izniyle 'emanet'i Arslan Bab'a (Selman-ı Farisi) teslim etti. 500 yıl sonra Arslan Bab Türkistan bozkırlarında dolaşırken kendisine şu kelimelerle hitap eden 11 yaşındaki bir çocukla karşılaştı. 'Aksakal emanetimi verin'. Bu çocuk Ahmed Hoca idi. (Naim-bek Nurmuhammedoğlu: **Hoca Ahmed Yesevi Türbesi**. Çev. Hayati Bice, Ankara 1991).

Mahallinde (Türkistan) halâ yaygın olduğu anlaşılan bu rivayet yanında, Fuat Köprülü'nün bu asrın başlarında yayınladığı **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar** adlı eserinde yazılı kaynaklardan naklettiği Ahmed Yesevi ile ilgili rivayet daha ayrıntılıdır:

"Hazret-i Peygamber'in gazalarının birinde, Ashab-ı Kiram her nasılsa aç kalarak onun huzuruna geldiler; biraz yiyecek istirahat ettiler. Hz. Peygamber'in duası üzerine Cibril-i Emin, Cennetten bir tabak hurma getirdi; fakat o hurmalardan bir danesi yere düştü. Hz. Cibril dedi ki: 'Bu hurma sizin ümmetinizden Ahmed Yesevi adlı birinin kısmetidir'. Her emanetin sahibine verilmesi tabii olduğu için, Hz. Peygamber, ashabına, içlerinden birinin bu vazifeyi üstüne almasını teklif etti. Ashabdan hiçbiri cevap vermedi; yalnız Baba Arslan inayet-i resaletepenahi ile bu vazifeyi üzerine alabileceğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, o hurma danesini eliyle Arslan Babanın ağzına attı ve mübarek tükürüklerinden de ihsan etti. Hemen hurma üzerinde bir perde zahir oldu ve Hz. Peygamber, Arslan Baba'ya sultan Ahmed Yesevi'yi nasıl bulacağını tarif ve talim ederek, onun terbiyesi ile meşgul olmasını emretti... Nihayet dört yüz yıl sonra Türkistan'a geldi, âdeti üzere her tarafa haberler yolladı ve nihayet onu Yesi'de mektebe giderken buldu. Arslan Baba çocuğa selam verdi, çocuk selamı iade ettikten sonra 'ey baba emanetiniz hani' diye sordu. Arslan Baba bu beklediği sualden şaşırıp 'Ey veli, sen bunu nereden biliyorsun?' dedi. Çocuk 'Allah bana bildirdi' cevabını verdi. Sonra adını sordu, Ahmed olduğunu anladı ve emaneti sahibine teslim etti." (M. F. Köprülü: **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 3. bs. Ankara 1976, sf. 28-29)

Bu menkıbeler "neyi anlatır" değil, "ne demek ister, neye işaret eder" sorusunu sormamız gerekiyor. Elbette, yüzlerce yıl yaşayan bir şahsiyet, bu şahsiyetin Hz. Peygamber'den aldığı emanet "hurma danesi", "tükürük", bu korunmuş hurma danesinin yüzyıllar sonra Türkistan coğrafyasında sahibi tarafından talep edilmesi ve emanetin sahibine tevdi edilmesi... İlk başta masal veya

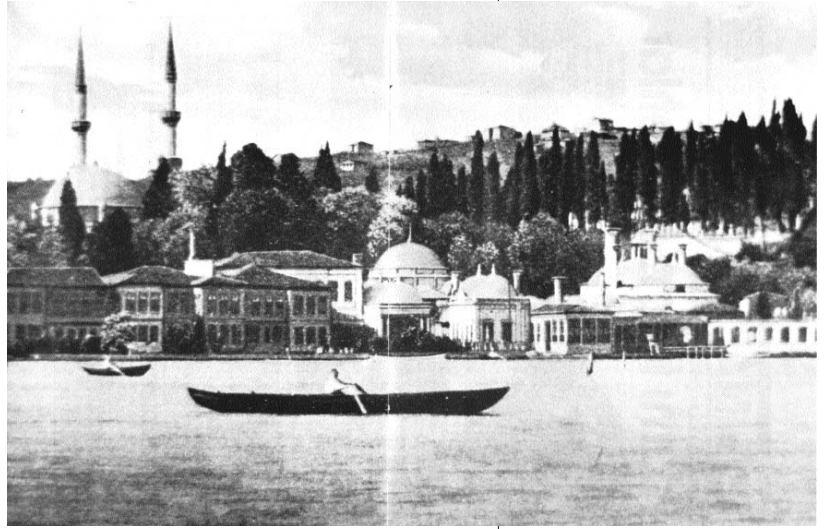
efsane diye geçiştirilebilir, hafife alınabilir. Fakat, dikkatli düşünülürse Hz. Peygamberin emanetinin onun "tebliği" yani "müslümanlık" olduğu bu tebliğin hiçbir bozulmaya uğramadan, asli haliyle asırlarca korunduğu, nihayet, onu bütün saflığı ile benimseyip tebliğ etmeğe devam eden güçlü bir şahsiyetin ortaya çıktığı, emaneti ehil olan bu zatın ilmî ve manevî gücüyle devraldığı...

Menkıbe, efsane veya esatir (myth) anlatımı elbette insan topluluklarının hayatında önem taşıyan bazı zihin kodlarını uyandırmakta veya canlandırmaktadır. Yaşanılan zamanı daha eski devirlere bağlamakta, daha yüce değerlere atıflarda bulunarak mevcut varlığı kuvvetlendirmektedir. "Mitolojinin simgeleri (ister ele gelir görüntüler ister soyut düşünceler biçiminde olsun) en derin dürtü merkezlerine dokunup onları harekete geçirir, eğitim görmüşleri ve cahilleri aynı biçimde etkiler, yığınları, uygarlıkları harekete geçirir." (Joseph Cambell: **İlkel Mitoloji / Tanrının Maskeleri**. Çev. Kudret Emiroğlu, Ankara, 1992)

TOPRAK ALTINDA SEKİZ ASIR OKUNMAYI BEKLEYEN FETİH MESAJI

Bu noktada, İstanbul'un fethi hadisesinde sözü edilmeden geçilemeyen Ebu Eyyub El Ensari, onun kabrinin keşfi, bu keşfin uyandırdığı heyecan ve bu heyecanın fetih hadisesine tesiri üzerinde hassasiyetle durulması gerekiyor.

Ebu Eyyub el Ensari, İstanbul toprağına bir fetih tohumu gibi düşer. Buraya gömülen bir beden değil, bir mesajdır. Mesajı taşıyan bizatihi mesajın kendisi olmuştur. Bir gün, birileri o mesajı okuyacak ve gereğini yapacaktır. Bu tohum bir gün mutlaka filiz verecektir, çiçek açacaktır, meyvaya duracaktır. O bir gün için yüzyıllarca beklenir. Sekiz asır toprağın altında bekleyen fetih tohumu H.857/M.1453'de çiçek açar.

Eyüp toprağına bu tohumu atanlar mekânı ve zamanı aşmak kudretine sahip üstün iradelerdir. Onlar asırlara ve mesafelere hükmederler. Hazret-i Eyyüb'ün meçhul kabri, bir mânada İstanbul surları dışında kâh görünen, kâh görünmeyen, sır olan, fakat sabit ve daimi bir karargâh gibidir.

İstanbul'un fethi için gelmiş ve bu topraklarda şehid olmuş sahabelerin kabirlerinin her biri bir semti fethetmiş, her biri bir kale burcu gibi günümüze ulaşmıştır.

Eyüp Sultan'ın kabri fetihden 2 asır öncesine kadar ayaktaymış. Onu Haçlı Latinler, o uğursuz istilaları sırasında, bir çok medeniyet eseri ile birlikte yıkılmış olmalıdır.

Fetih tohumu iyice gömülmeli, kaybolmalı ki yeniden zuhur etsin!

Bizans onun yeterince derine gömülmemesini sağlamıştı. Hatta, Hz. Eyyüb'ün kabri, bizanslılar için kuraklık zamanlarında yağmur duasına çıkılan bir merkezdi. Böylece Bizans, fetih mesajını munisleştirerek zararsız hâle getirmişti. Latinler bu tasarlanmamış, kendiliğinden oluşmuş Bizans politikasının farkında bile değillerdi. Dolayısıyla onu yerle bir ettiler, bilinmez, görünmez hale getirdiler. Tohum derinlerde olgunlaşacağı günü beklemeye başladı.

Yüzyılın başında Haliç ve Eyüpsultan

MESAJIN NİTELİĞİ - TAŞIYICININ KİMLİĞİ

Mesajı taşıyan ve nihayet mesaj olarak bu topraklara gömülen kişinin bu vazifeye ehilliği tartışma götürmez. Hz. Eyyub el Ensari H.50/M.670'de, ikinci İstanbul Kuşatması sırasında vefat eder. Hz. Peygamberin akrabası, ensarin ilk müslümanlarındandır. Hicretten 2 sene evvel müslüman olmuştur. Hz. Peygamber, Medine'ye Kur'an öğreticisi olarak Musab b. Umeyr'i gönderir. Eyyub el Ensari ile Umeyr kardeşleşirler. Hz. Muhammed Hicret'te Medine'ye vardığında bindiği deve Ebu Eyyub'un evinin önüne çöker. Bu onun misafir edilmesi meselesinin tartışmasız çözülmesine yol açar. Hz. Peygamber 7 ay bu evde misafir olur.

Hz. Halit bu yüzden Hz. Peygamber'in mihmandarı (konukçusu), alemdarı değil. "Alemdar", başka bir **Halit, Halit B. Velid**. Halk muhayyilesi bu iki ismi birleştiriyor. O belki de "manevi" bir bayraktar, fetih fikriyatının bayraktarı! "*Ashabımdan kim bir memlekette vefat edecek olursa, şüphesiz o memleket halkından iman sahibi olarak vefat edenlerin önünde nurdan bir bayrakla yürüyerek onları cehennem azabından kurtaracaktır.*" Bu hadis de, Halid'in manevi bayraktarlığını tescil ediyor.

Ebu Eyyub el Ensari, Hz. Peygamber'in vahiy yazıcılarından / katiplerinden, 200'e yakın hadis rivayet etmiş, Hafız-ı Kur'an. Hz. Peygamberin sağlığında bütün gazalara / savaşlara katılmış. Hz. Muhammed'in vefatından sonra da aynı yolu takip etmiş. Suriye, Filistin, Mısır, Kıbrıs fetihlerinde bulunmuş.

H. 35'te Hz. Osman tepkilerden ötürü Mescid-i Nebevi'de namaz kıldıramayınca, Hz. Ali namazı Eyyub el Ensari'nin kıldırmasını uygun bulmuş. Kendi hilafeti zamanında haricilerle savaşmak için Irak'a gittiğinde Medine'de imamlığı Ebu Eyyub'e bırakmış.

İslamın başlangıç döneminde Ortadoğu coğrafyası iki büyük devlet tanır.

Bizans ve İran. Bu iki devletin arazisinin de İslama ram olacağı müjdelenmiştir. Hatta, önce putperest olan İran'ın ehli kitap Rum'u yeneceği fakat bu zaferin geçici olacağı, ardından Rum'un galip geleceği, Kur'an-ı Kerim'de bildirilmiştir. (Rum sûresi: *Rumlar mağlub oldu. Halbuki onlar bu yenilmelerinin ardından galib olacaklar.*) Gerçekten öyle olmuş, Bizans İran üzerine galip gelmiştir.

Bizans'ın taht şehri İstanbul'un fethi için daha Hz. Osman zamanında yollara düşülmesi, binlerce kilometrelik meşakkatli kara ve deniz yolculuğundan sonra uzun süren kuşatmalara girişilmesi, bu seferlere sahabeden katılanların olması ve bilhassa Eyyub el Ensari'nin ilerlemiş yaşına rağmen (70'in üzerinde) bu sefere katılanlar arasında bulunması üzerinde durulması gereken hususlardır.

Elbette bu zahmet ve eziyete katlanmayı teşvik eden esas unsur Hz. Muhammed'in İstanbul'un fethedileceğini tebşir etmesidir. Fetih'ten 857 sene önce, sahabeden Bişr'ül-Ganevi yolu ile rivayet edilen bu hadis-i şerif mealen şöyledir:

"Kostantiniye elbet feth olunacaktır. Onu fethedecek emir ne güzel emirdi ve o ordu ne güzel ordudur".

Bu metinde ni'me'l-emir ve ni'me'l-ceyş kavramları dikkati çekmektedir. Süheyl Ünver, "*ni'me'l-emir'i "mutlu emir-kumandan" ve "ni'me'l-ceyş'i "mutlu asker" olarak çevirmektedir.* Hz. Peygamber'in övdüğü kumandan olmak, askerler arasında yer almak, bugünkü deyimıyla en kuvvetli "motivasyon"u sağlamaktadır. O yüzden yaşlı sahabiler daha uzun ve meşakkatli seferi göze almaktadır. "Fetih hadisi" tek başına motivasyon kaynağı olarak yeterlidir, fakat başka güçlendirici sözler de vardır. Hz. Peygamber, deniz seferine çıkacakları övmüştür. Kostantiniye'ye cihada giden askerlerin af ve mağfirete mazhar olacağını beyan etmiştir ki bu hadisin ravisi Ebu Eyyub'dur. Hz. Muhammed'in İstanbul

fetholunmadan kıyametin kopmayacağına dair sözü de, bu kutlu işin eninde sonunda olacağına dair bir müjdedir.

Ebu Eyyub'u sağ olduğu müddetçe bütün seferlere katılmaya sevk eden ve nihayet ahir ömründe İstanbul önlerine iki defa getiren bir hadis daha vardır ve onun da rivayetçisi kendisidir. "Allah'a ortak koşmayan, namazı kılan, zekatını veren, orucunu tutan, büyük günahlardan korunan cennete gidecek." Ashab: "Büyük günah nedir?" diye sorar. Cevabı: "Allah'a şirk koşmak, adam öldürmek ve savaştan kaçmak". (H. Cemal Ögüt: **Eyyüb Sultan**, İstanbul 1998, 275)

İstanbul fethinin mesajını en üst seviyede taşıyacak kişi Ebu Eyyub olmalıdır. Hz. Osman döneminde ilk sefer açıldığında yola düşen bir zat, Hz. Peygamber'in akrabası, çok yakınında bulunmuş, katipliğini yapmış, gazalarına aksatmadan katılmış güzel sözler nakletmiştir. Ayrıca Hz. Ali başta olmak üzere, sahabenin itibar ettiği, değer verdiği bir kimsedir. Bu hüviyetle hem birinci sefere, hem ikinci sefere katılır. İkinci sefer, artık onun mesaj getirdiği sefer olmaktan öte, mesaj haline geldiği seferdir. Hz. Halid, canlı bir mesaj olarak toprağa gömülecektir. Emevilerin İstanbul seferinde 70-80 yaş arasındadır, hastalanır, ölümü yakındır. Kumandan Yezid ziyaretine gelir. Bir arzusu olup olmadığını sorar.

"Dünyanızdan hiçbir şey istemiyorum. Cesedimi düşman toprağının içine sok. Mücahid atları toprağı çiğnesin, mezarım belli olmasın. Resulu Ekrem "Kostantiniye'de kalenin yakınına bir recul-i salih defnolunacaktır" buyurmuştur. İşte ben umarım ki, o recul-i salih olayım" cevabını alır.

Ebu Eyyub, bu görüşmeden sonra vefat eder. Vasiyetine uyularak cenaze namazından sonra tabutu eller üzerinde hücumla kalkılır. Ceset, surlara yakın bir yere gömülür. Bizans devlet erkânı, surların gerisinden bu garip manzarayı hayretle seyrederek. Bizans tarafı ile Müslüman kuvvetleri arasında haberler

Piyerloti Tepe'sinden Halic, gravür. V. Bartlett, 1839

gelip gider. Bizans tarafı şaşkınlığını ifade eder. Müslüman tarafı bir ulu kişinin vasiyetini yerine getirdiklerini belirtir. Bizans tarafı bunu akıllıca bulmaz. Onlar çekilip gidince mezarın akibetinin iyi olmayacağı hatırlatılır. Müslüman tarafı, böyle yapılması halinde müslümanların kontrolü altındaki coğrafyalarda hiçbir kilisenin ayakta kalamayacağını bildirir. Sonuçta, Bizans İmparatoru, Ebu Eyyub'un mezarını korumayı kabul eder. Nitekim korunur da. Bizans ahali, bu mezarı ziyaretgâh haline getirir. Hatta kuraklık zamanlarında burada yağmur duası yapılır.

Mesaj artık maddileşmiş şekilde topraktadır. Bir gün okunacak ve gereği yapılacaktır. Aradan sekiz asır geçse de!

İstanbul'un fethi sekiz asır sonra ve 12. muhasarada gerçekleşir.

1. Hz. Osman zamanında, Muaviye kuşatması.

2. Muaviye zamanı, H.47-48

3. Muaviye zamanı, H.50-52

4. Ömer b. Abdulaziz, H.97

5. Hişam zamanı, H.21 (Battal'ın da katıldığı sefer)

6. Harun Reşid, H.412

7-12. Osmanlılar

İlk sefer Hz. Osman zamanında yapılmıştır. Onun adını taşıyan Osman Gazi, nesline "İstanbul'u aç gülzar yap" diye vasiyet etmiştir. Onun adını taşıyan devletin peygamberin adını taşıyan genç sultanı İstanbul'u açmıştır...

MESAJI OKUYANLAR VE FATİH

İstanbul'un fatihi şehzade Mehmed, 1430-1432 arasında doğmuştur. Babasının vefatı üzerine, 10 Şubat 1451'de cülus etmiştir. İlk iş olarak Karaman seferine çıkmak zorunda kalmıştır ama onun asıl yapmak istediği ilk iş, İstanbul'u muhasara ve fethetmektir. 21 Mart 1452'de Rumeli Hisarı'nı yaptırmaya başlar. Bu elle tutulur, gözle görünür bir fetih hazırlığıdır. Ertesi yıl 6 Nisan 1453'te İstanbul'u kuşatır.

Osmanlılar için İstanbul'un fethi, siyasi-idari, iktisadi bir zorunluluk değildir sadece. Aynı zamanda manevi bir zarurettir.

Fetih mesajı bu topraklara gömülmüştür. Bu mesajı okumak ve gereğini yapmak icap etmektedir. Bu okumayı en doğru yapanlardan biri Hacı Bayram Veli, olmalıdır. Onun ünvanı: **Şeyhir-rum** / Rumun şeyhi, Anadolu şeyhi), Osmanlılar, Hacı Bayram'ı Anadolu'nun, Devlet'in ve Osmanoğullarının koruyucusu olarak kabul ederler. (Fuat Bayramoğlu: **Hacı Bayram-ı Veli I**, 40) "Anadolu Türklüğünün manevi, ruhani bekçisi" olarak da kabul edilen Hacı Bayram 78 yaşında 833 / 1430'da vefat eder.

16 Halifesi Darande'den Gelibolu'ya, Çorum'dan Karaman'a kısa sürede yayılmıştır. Bu o zamanki Osmanlı sınırlarını aşan bir manevi tesir coğrafyası demektir. Osmanlı sarayı, Şeyh Bedreddin gailisinden sonra Ankara merkezli bir sûfi hareketinden çekinir. 2. Murad Hacı Bayram'ı Edirne'ye çağırır veya getirtir. Hacı Bayram Padişah üzerinde müsbet tesir uyandırır. Eski Cami'de kürsü tahsis edilir.

Bu Hacı Bayram'ın padişahla ilk görüşmesidir. Son görüşme Hacı Bayram'ın vefat ettiği yıl yapılmıştır. bu görüşmede 2. Murad fethin kendisine müyesser olup olmayacağını öğrenmek için üsteler. Hacı Bayram Veli İstanbul'u beşikteki şehzade ile Akşemseddin'in fethedeceğini söyler.

2. Murad bu tarihten sonra 21 yıl saltanatta kalır, İstanbul'u kuşatmaya bir daha teşebbüs etmez. 2. Mehmed'i 14 yaşında tahta çıkarır. Belki de oğlunun fatihlik görevini bir an evvel yerine getirmesi için!

Hacı Bayram'la ilgili bir iki hususa temas ettikten sonra, fethi havale ettiği, fetih mesajının gerçek okuyucusu Akşemseddin üzerinde duracağız. Hacı Bayram, "Fetret devri"nden sonra Osmanlı devletinin sosyal ve kültürel bünyesinin oturması için ciddi faaliyetler yürütmüştür, adeta imparatorluk öncesinde sağlam bir zemin meydana getirmeye çalışmıştır. Bütün müritlerinin üretici olmasını, bir meslek sahibi olmasını şart koşmuştur. Göçebeleri yerleşmeye teşvik etmiştir. Türkçenin telif ve tercüme eserlerle güçlenmesine gayret etmiştir. Zamanın en ünlü şair ve yazarları Hacı Bayram'ın ya mürididir, ya da onunla münasebetleri olan kimselerdir. Ankara gibi Osmanlı Devletinin doğu ucunda bulunan stratejik bir şehrin Karamanoğullarına karşı Osmanlı safında yer almasını sağlamıştır. Hacı Bayram Veli, tarikatını emanet ettiği halifesine, İstanbul'un fethi için gerekli manevi vasatın hazırlanması görevini, bu hususta genç şehzadenin yetiştirilmesi vazifesini de tevdi etmiştir.

AKŞEMSEDDİN

Bu büyük âlim ve mutasavvıfın adı tarihimizde iki büyük şahsiyetle birlikte anılıyor: Fatih Sultan Mehmed ve Hacı Bayram-ı Veli. Akşemseddin bu iki şahsiyetin arasında bir köprü. Hacı Bayram, Şehzade Mehmed'i ya görmedi ya da doğumundan hemen sonra, beşikteyken gördü. Ona doğrudan bir mesaj iletmesi mümkün değildi. Oysa Akşemseddin Hacı Bayram'ın halifesi. Şehzade Mehmed'in hocası. Bu hocalık farklı bir hocalık. "Fetih hocalığı, öğretmenliği". Fetih öğretilbilir, öğrenilebilir şey midir? Misalimizde hem öğrenci açısından hem de öğretmen açısından olumlu cevap verilebilecek bir sorudur bu.

Akşemseddin 1380 Şam doğumlu. Babası Rum'a (Anadolu'ya) göçmüş, Amasya'nın Kavak kazasına yerleşmiş. Soyuna Şehabeddin Sühreverdi'ye, oradan da Hz. Ebubekir'e dayanıyormuş. (Taşköprizâde ve A. İhsan Yurd'dan Ethem Cebecioğlu: "İstanbul'un Fethine doğru: Akşemseddin" **Osmanlı**, Ankara 2000, C.6 sf. 66)

Sağlam bir medrese tahsili görüyor. Tebabet de öğreniyor. Oscancık medresesine müderris olarak tayin ediliyor. 26-27 yaşında tasavvufa meyleniyor. Fars'ı, Maveraünnehir'i, Horasan'ı dolaşılıyor. Mürşidini bulamıyor. Anadolu'ya dönüyor. Ona Ankara'da kendisi gibi eski bir müderris olan Hacı Bayram tavsiye ediliyor. Hacı Bayram'ın müridlerini çalışmaya mecbur etmesi ve fakirler için çarşı pazar dolaşıp zekât toplamasını hoş karşılamadığı için aklına yatmıyor.

Zamanın büyük şeyhlerinden Zeynüddin Hafî'ye intisab için Halep yoluna düşüyor. Halep'te bir rüya görüyor, boynunda bir zincir takılmıştır ve Ankara'da Hacı Bayram Velî'nin eşğine bırakılmıştır. Zincirin ucundan Hacı Bayram tutmaktadır. Ankara'ya dönüyor. Hacı Bayram dervişleriyle Çubuk'ta burçak imcesindedir. Hacı Bayram Akşemseddin'e itibar etmiyor. O da çalışmaya koyuluyor. Öğle yemeği vakti yemeğe çağrılmaz. O da köpeklerle birlikte yemeğe hazırlanır. Tam yemek üzereyken, Hacı Bayram, "Hay Köse beni yaktın" diyerek sofrasına davet eder. Ona davranışını, "zencirle zorla gelen misafirin ağırlanması böyle olur" şeklinde izah eder. Kısa zamanda hilafet alır. "Akşemseddin" adını Hacı Bayram koyar. 1422'de Edirne Sarayına giderken yanında Akşemseddin de vardır. Hacı Bayram Akşemseddin'i Beypazarı'na gönderir. Orada mescid ve değirmen inşa eder. Etrafına çok kalabalık toplanınca, burayı terk eder ve İskilip Evlek'e geçer. Burada da şöhreti çabuk yayılır, oradan da Göynük'e gider. Yine cami ve değirmen yapar.

1429'da Hacı Bayram'la Emir Sultan'ın cenazesinde bulduktan sonra Edirne'ye geçerler. 1430 Mart ayında şehzade Mehmed doğar. 2. Murad'la sohbetleyken, hükümdar Hacı Bayram'a sorular sorar. "Esna-yı sohbette Aziz'den İstanbul fethine himmet taleb buyurdularında, Şeyh sohbeti başka mevkie sarf buyurup, güya padişahır kelamını fehmetmediler suretini tuttuklarında, padişahın tekrar ibram buyurdularında, âhir nâçar kalub Şehzade Sultan 2. Mehmed henüz taze idiler. Padişah yanlarında cülus bulunmuşlardı. Hazret-i Aziz keşf-i raz buyurup "Padişahım, İstanbul sizlerin vaktinde, bizim duamız ile husul-pezir olmayub, işbu şehzade-i cihanbahtın vakit ve zamanında, şu kösenin duasıyla feth olup ve bunların yüzünden husul-pezir olur" buyurdular. Kösedem muradları Akşemseddin hazretleri ol vakitte yanlarında

Eyüpsultan Camii ve mezarlıkların kuzey kısmı, 1999. Belediye arşivinden.

olup ve şeyhin karşısında ayak üzeri dururlar idi." (Risale-i Beşir'den Bayramoğlu ve Cebecioğlu)

Akşemseddin'in Hacı Bayram'ın vefatından sonra sarayla ilgisini kesmediği anlaşılmaktadır. Onun en azından iki defa Edirne'ye gittiği bilinmektedir. Birincisinde, Kazasker Candarlıoğlu Süleyman Çelebi'yi, ikincisinde Sultan Mehmed'in kızını tedavi eder.

İstanbul'un fethi ile ilgili olarak, biri ölmüş diğeri yaşayan iki şeyhin adının zikredilmesi sonuca ulaşılması için yeterli olmayabilir. Elbette Hacı Bayram'ın tebşiri ve halifesi Akşemseddin'in gayretleri çok önemlidir. Fakat, Hacı Bayram'ın ve Akşemseddin'in fetihteki rolleri şahısları ile sınırlı değildir. Genç Sultan Mehmed, İstanbul'un fethi için harekete geçtiğinde Anadolu'da çeşitli güçlü tarikatlar bulunmasına rağmen, sadece Bayramileri davet etmiştir. Manevi güç vesilesi olarak Akşemseddin ve Akbıyık Meczub'u yanında bulundurur. Bu tutumu, Hacı Bayram'ın bir zamanlar babasına verdiği fetih müjdesi ile ilgili keşfe olan itimadını doğrulamaktadır.

İstanbul'un muhasarası ve fethi konusunda, Fatih'in kararlılığı yanında, üst kademe Osmanlı bürokrasisi mütereddittir. Fatih Divana muhasara kararı aldırılmıştır, gerekli hazırlıklar yapılmıştır ama, vezir-i âzam başta olmak üzere, yüksek seviyeli yöneticiler muhasara sırasında dahi tereddütten kurtulamazlar ve muhalefetten vazgeçmezler. 27 Mayıs, yani Fetih'ten iki gün önce toplanan harp meclisinde dahi muhasaranın kaldırılması yönünde kuvvetli bir eğilim vardır. Muhasara uzamıştır, Macarlardan Bizans'a yardım kuvvetleri gelecektir. İstanbul alınsa bile Hıristiyan Avrupa tepki göstererek yeni bir Haçlı seferi başlatacaktır... Bilhassa Sadrazam Candarlı Halil Paşa'nın sözcüsü olduğu bu görüşe karşılık genç sultan direnir. Bu kritik anda onu destekleyenlerin başında Akşemseddin gelmektedir. Akşemseddin'le birlikte Molla Gürani ve Molla hüsvrev Fatih'i desteklemektedir.

İ. H. Danişmend, çeşitli sebeplerle ortaya çıkan tereddüt ortamında "*Akşemseddin'in manevi nüfuzuyla oynadığı büyük rol, bu mübarek şahsiyeti İstanbul fethinin en nurani siması haline getirmektedir*" demektir. (İzahlı Osmanlı kronolojisi I, 250)

Ertesi gece, yani pazartesiye salıya bağlayan gece meşhur "Mum Donanması" yapılmıştır. İstanbul'u kuşatan birlikler surların etrafına öbek öbek ateşler yakmış, hatta donanmaya mensup gemilerde de kandiller, fenerler yakılmış ve İstanbul'un etrafı bir aydınlık kuşağı ile sarılmıştır. Bir taraftan da tehlikeli ve tekbirler getirilmektedir. Gece yarısında bütün ateşler ve ışıklar söndürülmüş, böylece zifiri bir karanlık meydana gelmiştir. "Biraz evvelki aydınlık kadar biraz sonraki karanlık da mahsurların gözlerini kamaştırmıştır. Türk ordusunun büründüğü bu koyu karanlık içinde bir Türkmen atına binen genç Fatih hücum hattını boydan boya teftiş ederken tepeden tırnağa beyazlar giydiği için Akşemseddin denilen ak sakallı veliyullah da nurani bir hayalet gibi saf saf dolaşarak, Hakkın askerlerine şehadet lezzetini telkin etmiştir." "Harbin en şiddetli zamanında bir aralık Akşemseddin'le Molla Gürani ateş hattına atılıp Hak yolunda askere önyak olmuş..." (Danişmend, I, 252)

Akşemseddin'in Ebu Eyyub el Ensari'nin kabrini keşfetmesi, muhasaranın en önemli ve kayda değer hadiselerindendir. Kaynaklara göre, Akşemseddin Sultan Mehmed'in arzusu üzerine, Eyüp Sultan'ın kabrini keşfetmiş, bu da askerinin maneviyatı üzerinde çok müsbet tesir uyandırmıştır. Bu sonucu tabii görüyoruz. Toprakda gömülü olduğu bilinen fetih mesajı Ebu Eyyub'un kabrinin bulunmasıyla adeta somutlaşmıştır. Akşemseddin'in buluşu soyutu somutlaştırmıştır, görünür hale getirmiştir. Yine rivayete göre Genç Sultan, muhasaranın uzaması, fethin gecikmesi karşısında Akşemseddin'e gelerek, tebşirini açıklığa kavuştur-

masını ister. Hatta gün ve saat olarak fethin oluş vaktini bildirmesini talep eder. Akşemseddin gün ve saat verir. Heyecanlı padişah, o gün ve saatte bulunduğu yerde sonuca ulaşılmadığı için Akşemseddin'i bulur. Akşeyh Namaz kılmaktadır. Genç Sultan Akşemseddin'e fetih vakti ile ilgili soruyu sormadan askerler, surların aşıldığını, bir kısım kuvvetlerin İstanbul'a girdiklerini haber verir.

Akşemseddin, fetih mesajını heryerde okumuştur. En başta Kur'an'da, "Bel-detün tayyibetün" ayetinin ebced hesabıyla İstanbul'un fethine tarih olduğunu işaret eder. (H.857)

Artık "Fatih" olarak anılacak olan genç sultan, İstanbul'a Akşemseddin'le birlikte girer. Onu "benim hocamdır" diye takdim etmekten kaçınmaz. Akşemseddin Fatih'in hocasıdır. Evet, fetih hocası Fatih, İlk Cuma hutbesini Ayasofya'nın geçici minberinden onun okumasını ister.

Fatih'in şöyle söylediği belirtilir: "Bu ferah ki bende görürsüz; yalnız bu kal'a fethine değildir. Akşemseddin gibi aziz, benim zamanımda olduğuna sevinirim." (Enisi'nin **Menakıb**'ını zikreden İ.L.Çakan, Sempozyum içinde, 162)

MANEVİYAT KİT'ALARI VEYA FETHİN MEDYASI

İstanbul'un fethinde bulunup "ni'me'l-ceyş" arasında yer alan isimlerle ilgili bir kitap yayınlayan Süheyl Ünver'in bu ilginç eserinde dikkati çeken önemli bir husus, Hacı Bayram Veli'ye ve Bayramiliğe nisbet edilen şeyh ve derviş isimleridir. Elbette başta Akşemseddin ve Akbıyık isimleri bu listede yer almaktadır. Fakat, Bayrami şahsiyetleri bu ikisinden ibaret değildir. Baba Yusuf Bayrami (Hacı Bayram'ın halifelerinden ve Eyüb Ensari'nin türbedarı, kapısının yanında gömülü), Durmuş Dede (Hacı Bayram halifelerinden, Rumeli Hisarında medfun), Edhem Baba (yine Hacı Bayram halifelerinden), Ferruh Dede (Edhem Baba'nın kardeşi, o da Bayrami

hulefasından), Listede Kavas Başı, Keskin Dede, Kızılca Bedreddin, Mecdüddin İsa, Şeyh İlahi, Yusuf baba gibi hakkında fazla bilgi olmayan isimler yanında Molla Zeyrek gibi meşhur simalar da bulunuyor. Ünver, Molla Zeyrek için "İstanbul sarılması ve alınmasında Hacı Bayram Veli namına bulunan ve zamanın değerli alimlerinden ve ni'me'l-ceyş'tendir" ifadesini kullanıyor.

Kaynaklarda ifade edildiğine göre, Sultan Mehmed, İstanbul'un fethine sadece Bayramileri davet etmiş, bayramiler de 20 bin kişilik bir derviş ordusuyla kuşatmaya katılmıştır. Bunların ne kadarının muharip olduğunu, fiilen silahla savaştığını bilmemiz mümkün değil. Fakat, Bayrami dervişlerinin fetih fikriyatını asker arasında yaydıklarını, Akşemseddin'in müjdesini coşkunlukla askere ilettiklerini, bir nevi "fetih medyası" vazifesini gördüklerini söyleyebiliriz.

ESKİ İSTANBUL'UN SEMT İSİMLERİ VE BAYRAMİLER

İstanbul fethedildikten sonra, belli başlı semt isimleri sırasında Akşemseddin, Akbıyık ve Zeyrek gibi Bayrami büyüklerinin isimlerinin bulunması tesadüf olmamalıdır.

BAZI KAYNAKLAR

Akşemseddin Sempozyumu bildirileri, Ankara (taribsiz)

M. Ali Aynî: Hacı Bayram Veli, İstanbul 1986

Fuat Bayramoğlu: Hacı Bayram-ı Veli, 2C, Ankara 1989

Ethem Cebecioğlu: Hacı Bayram Veli, Ankara, 1991

İ. Hami Danişmend: İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.1, İstanbul, 1971

M. Nermi Haskan: Eyüpsultan Tarihi, İlaveli 2.bs İstanbul 1996

Hasan Köksal: Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı, Ankara, 1984

M.F. Köprülü: Türk Edebiyatında İlk Mutasavviflar, 3 b., Ankara 1976

H. Cemal Öğü: Eyüp Sultan, İstanbul 1998

Süheyl Ünver: İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şebit Olanlar, Ankara 197